

DÎVÂNÜ LÜGÂTİ’T-TÜRK’TEKİ AKRABALIK ADLARI VE BU ADLARIN TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARINDAKİ KARŞILIKLARI (*)

Serdar YAVUZ (**)

Öz

Akrabalık adları dilin söz varlığı içerisinde önemli bir yere sahiptir. Bu ad topluluğunun sözlükbilim açısından öneminin dışında sosyo-kültürel değeri de vardır. Bu adların söz varlığı değerinin yanında anlambilimsel, sosyolojik, psikolojik bakış açılarının da incelenmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada; Dîvânü Lügâti’t-Türk’teki akrabalık adları ve bu adların Türkiye Türkçesi ağızlarındaki karşılıkları incelenecektir. Tespit ettiğimiz akrabalık adlarının Türkiye Türkçesi ağızlarındaki karşılığını verip bu adlarla ilgili değerlendirmelerde bulunacağız.

Anahtar Kelimeler: *Dîvânü Lügâti’t-Türk, Türkiye Türkçesi Ağızları, Söz varlığı, Akrabalık adları*

Kinship Names and Their Equivalents in Turkey Turkish Dialects in Terms of Vocabulary in Dîvânü Lügâti’t-Turk

Abstract

Kinship names have an important place in vocabulary of a language. This name set has socio-cultural value as well as importance in terms of lexicology. Thus while a study about these names is done, semantical, sociological and psychological point of views as well as vocabulary should be examined.

We will study Kinship Names in Terms of Vocabulary in Dîvânü Lügâti’t-Türk in our work. Giving the equivalents of the kinship names we detected in Turkey Turkish dialects, we will make evaluations about these names.

Keywords: *Dîvânü Lügâti’t-Türk, Turkey Turkish Dialects, Vocabulary, Kinship Names*

*) Bu çalışma doğumunun 1000. Yılı dolayısıyla Uluslararası Kaşgarlı Mahmut Sempozyumu’nda (17-19 Ekim, Rize) bildiri olarak sunulmuştur.

**) Yrd. Doç. Dr., Adıyaman Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
e-posta: serdaryavuz23@hotmail.com)

Giriş

Kaşgarlı Mahmut; Türk kültürünü bütün yönleriyle derleyen en eski yazar, eseriye Türk kültürüne ait en eski üründür. Eseri sadece bir sözlük olarak tanıtmak ve değerlendirmek ona büyük bir haksızlık olur. Yazarın dönem anlayışına göre farklılık arz eden akademik kişiliği ve bilgiçliği eserini farklı açılardan değerli kılmış ve yazar, dönemin Türk toplum yaşantısını eserinde olduğu gibi yansıtmaya çalışmıştır. Akrabalık adları bu farklılığın sadece bir boyutudur.

Divanü Lügat-it-Türk; ilk sözlük, ilk gramer kitabı, ilk harita olması özelliklerinin yanı sıra eser Türk toplum yaşantısına ait ilklerle de ön plana çıkmıştır. Bunlarla birlikte eserin Türklerdeki akrabalık anlayışı ve sistematığıne yaklaşımı oldukça dikkat çekicidir.

“Divan eski Arap filoloji okulunun bir ürünü olduğundan her konuyu kendi çevresi ve düzeni içerisinde almamıştır. Önemli gördüğü kelime ve sözler dolayısıyla gereken konuları tanık olarak ortaya atmıştır (Caferoğlu, 1972, s. 23)”

Eser Türk aile yapısının en eski yapıtıdır. Bu yüzden gramer, filoloji, terminoloji, folklor-halkbilimi, sosyoloji alanlarında nasıl başvuru kaynağımız ise akrabalık adlarında da üzerinde durulması incelenmesi gereken bir başucu kitabıdır.

Akraba adı; Arapça **قريب** **qarīb** “yakın, akraba” sözcüğünün çoğul biçimi **أقرباء** **akribā** sözcüğünden Türkçeye geçmiştir. (Develioğlu, 1997: 29) Hem kan yoluyla oluşan yakınlığı hem de evlilik yoluyla oluşan yakınlığı ifade etmektedir (Büyük Türkçe Sözlük, 2011, s. 72).

“Düşünce kelimeler aracılığıyla yani dil ile şekillenir. Dillerdeki farklılıkların çoğu toplumların sosyal yapısından ve o toplum bireylerinin hayata karşı aldıkları tavır farklılıklarından kaynaklanmaktadır (Dilek, 2008, s. 541).” Oluşan bu farklılıklar dilin söz varlığı içerisinde farkındalık yaratır. Dilin sözvarlığı dikkatle incelenecek olursa; o dilin oluşumuna katkı sağlayan bütün etkenler hakkında (ikili ilişkiler, değerler bütünü, bakış açısı vs.vs.) önemli ipuçları ortaya koyar. “Bütün dillerin temel sözvarlığı, çekirdek sözler, etken sözvarlığı gibi adlandırmalar içinde akrabalık adları da yer alır (Aksan, 2000, s. 26).”

Türklerdeki akrabalık ilişkileri oldukça yoğun olup araştırmacılar için önemli birer kaynak niteliği taşımaktadır. Türkçedeki akrabalık adlarındaki çeşitlilik toplum yaşamı ile doğrudan alakalıdır. Türk toplum yapısının sağlam olmasının önemli sebeplerinden birisi de akrabalık sistematığının tam oturmuş olması ve buna bağlı olarak da akrabalık adlandırmalarının fazla olmasıdır. “Türk devlet yapısının güçlü olmasının temelinde de Türklerde aile ve akrabalık ilişkilerinin son derece güçlü olması yatmaktadır (Güllüdağ, 2012: 206).”

İnsanların en çok kullandıkları kelimelerin bir grubu da akrabalık adlarıdır. Çocuk, bir şeyden korktuğunda ya da yardım isteyeceğinde “anne!” diye bağırır; babasına güvenir, ağabeyini, ablasını ve kardeşlerini sayar ve sever; dede, nine, amca, dayı, hala, teyze gibi akrabalarını sık sık ziyaret eder ve gönüllerini alır (Gülensoy, 1973-1974, s. 283-318)

“Hem kan yoluyla hem de evlilik yoluyla çeşitli şekillerde insanların birbirlerine yakın olması durumuna akrabalık denir (Gömeç, 2001, s. 715).” Kan yoluyla oluşan akrabalık adları; dede, nine, anne, baba, amca, dayı, hala, teyze, ağabey, abla, kuzen, çocuk, oğul, kız, torun ve evlilik yoluyla oluşan akrabalık adları; koca, karı, kaynana, kaynata, enişte, yenge, kayınbirader, bacanak, baldız, elti, görüm/görümce, damat, gelin. Ayrıca akrabalıkla ilişkili sözler; öz-üvey, dünür, sağdıç şeklindedir. Makalede; kan yoluyla oluşan akrabalık adları, evlilik yoluyla oluşan akrabalık adları ve akrabalıkla ilgili sözler DLT’de tespit edildikten sonra aynı akrabalık adları Türkiye Türkçesi ağızlarında taranıp tespit edildi. Bütün bunlar makalenin sonunda toplu olarak verildi. Makaleye konu olan Türkiye Türkçesindeki akrabalık adlarının DLT’den yansımaları bölüm bölüm verildi.

Divanü Lûgat-it-Türk ve Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki Akrabalık Adları

Eski Türkçede “aile, kabile, hısım, akraba” manâsına oğuş kelimesinin kullanıldığı söylenmektedir (Atalay, C. I, 1998, s. 83). Türkiye Türkçesi ağızlarında ise “oğuş” kelimesine rastlanmamaktadır. Bunun yerine günümüzdeki “akraba, dünür, hısım, yakınım” gibi kelimeler kullanılmaktadır.

ana: “Ana, anne” (Atalay, C. I, 1998, s. 93). “Apa: ana” (Atalay, 1998, s. 86). Türkiye Türkçesi ağızlarında ise aḥ: anne, ŞA; ana, SMİKA; anaç, AAT; anni, EİA; valide, KİSBİA; ane, DA.

uma: “Ana (Tibet dilinde). Kaşgarlı, “Bu kelime onlara Araplardan geçmişe benziyor” der (Atalay, C. I, 1998, s.92).

aba: “Ana” (Atalay, C. I, 1998, s. 86) manâsına gelir, aşağı-yukarı bütün Türk lehçelerinde görülür. Bununla beraber “abla” manâsı da vardır. Kelime fonetik ve morfolojik farklılıklara uğramadan Türkiye Türkçesi ağızlarında da kullanılmıştır. aba: anne. ZİA-VGKHA-TAYA-NEKYA-KŞYA-OAAD-KİGKA-ZBKİA-KİİSKA; abu: anne, YYA; abı: anne, YYA-OAAD.

DLT’de kullanılan “aba” kelimesi Türkiye Türkçesi ağızlarında abla şeklinde kullanılmaktadır: aba: abla, büyük kız kardeş, KYA-SA-SYAÖ-MİA; ablo: abla, ABLA. TA; ablu: abla, TA; abıla: abla, KİYA-KŞYA-ADÜM I; abru: abla, AAT; abula: abla, OAAD; abula: abla, RİA.

aba: Divanü Lûgat-it-Türk’te tespit edilen bu kelime için Kaşgarlı Mahmud; kelimenin Tibetçe olduğunu ve “baba” manâsına geldiğini söyler. Ayrıca açıklama yaparken de; “Bu kelime onlara Arapçadan kalmış olmalıdır, çünkü onlar Sabit-oğullarındandır. Yemen’den bir adam Türk ülkesine kaçıp-gelmiş ve Tibetliler bu adamdan türemiştir” (Atalay, C. I, 1998, s. 86) demektedir. Türkiye Türkçesi ağızlarında bu kavram daha çok baba kelimesi ile karşılanmıştır: baba, KYA-YÇA; buba: baba, KYA-TA; buba, buva, buva: baba, UİA; buva: baba, ZİA-SA-DTYA.

ata: “Baba, ata” (Atalay, C. I, 1998, s.86). ata: baba, KİA, atam: baba, BGYA.

dede: “Baba” manâsında kullanılmıştır (Atalay, C. III, 1999, s. 220). Bu durum DLT’den alınmıştır çünkü Türkiye Türkçesi ağızlarında da aynı şekilde devam etmektedir.

dede: baba, AKD, dede: baba, KİA.

“Kaşgarlı Mahmud’un “amca” akrabalık adı ile ilgili bir adlandırmasının bulunmaması oldukça ilgi çekicidir. Babanın ağabeyi veya erkek kardeşi demek olan bu kelime DLT’de geçmemektedir (Tekin, 1960, s. 283).” Buna karşılık amca akrabalık adının karşılığı Türkiye Türkçesi ağızlarında hem çok yoğun hem de özellikle fonetik değişikliğe uğrayarak kullanılmaktadır. Amıca, YYA-ZİA-SMİKA-SDA-KŞYA-KMYA-ZBKİA-BMİKA; emice, TYA-TKA-TA-RİHA-RİA-KİAT; emce, VGKHA; emi, VGKHA; emce, VMA; emmi, TAYA-ŞYA-NEKYA-KMKA-ÇİYA-KOYA-KMA-KMMA-KİAT-ADÜMI-ADÜMII-BDA-ÇYYA-ÇDYA-ADDA-AKKYA-NİYA; ammi, SİA; ammi, MİA; amıca, SBA; emi, ammi, KMKA; emi, STİAT- KOYA-BMİKA; amce, DA; amı, DA; amcı, AMA; emca, BMİKA; emıca, BYYA.

aça-açı-eçe-eçi-eçü-eke-eze: “Yaşlı kadın, hanım nine, büyük kız kardeş (Atalay, C. I, 1998, s. 86, 87, 90)” gibi manâlara gelir. Türkiye Türkçesi ağızlarında bu kelimelerin hepsine karşılık farklı birer kelime akrabalık adı olarak karşımıza çıkar. nene: nine, TA; neni: nine, AMA; beygana: ebe: nine, RİHA; büyükanne, TA; ebe: büyükanne, NÜAYÖ - BBA-KMA; bibi: hala, VMA-YYA-TKA; eyce: anneanne, babaanne, ZBKİ; eci: anneanne, BBA, KŞYA; eci: dedenin hanımı, AKKYA; mayna: nine, büyükanne, GKKA; yakınanne: babaanne, BGYA; gökhene: nine, BBA; anne: nine, BGYA; ebe: anneanne babaanne, EİA; ebeğarı: nine, KŞYA.

DLT’de kullanılan “eze” kelimesi Türkiye Türkçesi ağızlarında daha çok “teyze” kelimesinin karşılığı olarak kullanılmıştır.

açık: “Büyük kardeş (Atalay, C. I, 1998, s. 64, 65).”

aştal: Kaşgarlı Mahmud, “insanın en son çocuğuna aştal oğul denir” diyor (Atalay, C. I, 1998, s. 105).

awurta: Kaşgarlı Mahmud bu kelimeyi “süt nine” manâsına kullanmıştır (Atalay, C. II, 1998, s. 144).

baldır: “Üvey oğul ve üvey kız demektir” (Atalay, C. I, 1998, s. 456).

ögey: Ögey ata (üvey baba). “Bunun gibi ögey oğul, ögey kız da denir” (Atalay, C. I, 1998, s. 123) analık: üveyana, UİA; oy ana: üvey ana, RİA.

kangsik: “Üvey” (Atalay, C. III, 1999, s.383). Türkiye Türkçesi ağızlarında üveylik kavramı farklı kelimelerle sağlanmış olup DLT’den “ögey” kelimesi alınmıştır. analık: üveyana. UİA; besleme: evlatlık büyütülen çocuk. DİGBA; oy ana: üvey ana. RİA; oy uşak: üvey çocuk. RİA; ögey: üvey. KBAYA.

baldız: “Bir adamın karısının küçük kız kardeşi için böyle denir” (Atalay, C. I, 1998, s. 457). baldız: evli kadının kız kardeşi. KBAYA-EYÖ-AMA; balduz: baldız. MİA-DVA.

Beg: “Karının kocası evinde “bege” benzediği için böyle denmiştir” (Atalay, C. III, 1999: 155). beg: koca. AA

Çamrak: “Çoluk çocuk” (Atalay, C. I, 1998, s. 469).

Çıkan: “Yigen, hala oğlu” (Atalay, C. I, 1998, s. 402).

Eke: “Kocanın ve karının kendinden büyük kız kardeşi” (Atalay, C. III, 1999, s. 7).

Emikdeş: “Bir memeden emen iki çocuğa derler. Emmekte arkadaş anlamındadır” (Atalay, C. I, 1998, s.407). Kardeş kelimesinin eşanlamlısı olan bu kelime günümüzde korunamamıştır.

Eze: “Büyük kız kardeş” (Atalay, C. I, 1998: 90). eze: teyze. VMA-EİA; deze: teyze, UİA-SA-NİİKA-KMKA-KEYA-KKÇA-ÇDYA; dezze: teyze, HA-İİA-SBA-KİGKA; deyze: teyze, YYA; teze: teyze, VGKHA; tede: teyze, TA; tiyize: teyze, TA; dayaza: teyze, SDA; ame: teyze, SMİKA; diyaze: teyze, KŞYA; tiyeze: teyze, STİAT-EİA; böle: teyze, KMYA; halti: teyze, DA; haltiya: teyze, DA; tete: teyze, BBA; dēze: teyze, NYA.

İçi: Kaşgarlı Mahmud’a göre “içi”, “yaşça büyük olan erkek kardeş” demekir (Atalay, C. I, 1998, s. 87; C. III, 1999, s. 7). TTA’da ise bu durum farklı şekillerde kullanılmıştır: Abay: ağabey, GBAA; abe: ağabey, KYA-UİA-DİGBA-AMA-DA-BMİKA-ZBKİA; abey: ağabey, SDA; abi: büyük erkek kardeş, NÜAYÖ-ŞYA-SMİKA-KMA; ağbey: büyük erkek kardeş, SAKİA.

bilader: erkek kardeş, SAKİA-UİA-SDA-BMA; abey: büyük kardeş, SKA; ede: büyük erkek kardeş, KŞYA-KMA; ağa: büyük kardeş, DMİA-ÇİYA-RİA-KİSBİA-BGYA; ece: ağabey, ÇA; lele: ağabey kardeş, STİAT; aba: abi. DTYA; efe: abi, BBA; bıra: kardeş, KBA-YA; keko: ağabey, BMİKA; biya: erkek kardeşlerden en büyüğüne verilen ad, AKKYA.

ikdiş: “Anaları bir olan çocuklardır” (Atalay, C. III, 1999, s. 382).

ikkiz: “İkkiz oğlan-ikiz çocuk” (Atalay, C. I, 1998, s. 143).

ini: Divanü Lûgat-it-Türk’ün I. cildinde “yaşça küçük kardeş” (Atalay, C. I, 1998, s. 93), III. cildinde “kocanın küçük erkek kardaşı” şeklinde geçmektedir. ini: kadının kayın biraderi. AAT-KİSBİA.

işler: “Kadın, hanım demektir. Aslı işlerdir. Bu kelime çoğuldur, tekil olarak da kullanılır” (Atalay, C. I, 1998, s. 117).

kadhaş: “kardeş gibi yakın olan hısım” (Atalay, C. I, 1998, s. 369).

kadhın: “Kayın, dünür, hısım” (Atalay, C. I, 1998, s. 403). Keyin: kayın birader, VMA; gayıncı: kayınbirader, GBAA; gönam: küçük kayın, GBAA; kayın: kayın birader, BMİKA; efe: büyük kayın, KİYA; ağalık: gelinin ağabeyi, BGYA; gayıncı: kayın, DMA; kayıncu: kayın, BGYA.

kadhnagun: “Kadın kadhnagun-kayın, kayınbabalar; güveyiler için söylenir. Ardarda, kadın kadhnagun denir (Atalay, C. I, 1998, s. 528).”

kazın: “Kayın, dünür, hısım” (DLT IV, 1999, s. 288)

öz: “Öz kişi (hısım olan kişi)” (Atalay, C. I, 1998, s. 46, 403).

kap: “eğreti olarak hısım” (Atalay, C. III, 1999, s. 146).

tümgür: “Düntür. Karının hısımları. Bunlar karının anası, babası ve kardaşı gibi kimselerdir (Atalay, C. II, 1998, s. 110).” düğür: dünür, ÇA-AİAD; dünür: kızbabası, AAT; düğürşü: dünür, AİAD; dünür: kız ve ya erkek babası, KMA; dünür :kız veya erkek babası, SOA; dümür: kız ya da erkek babası, GBAA; dünürşü: kadın dünür, BGYA; dünür: gelin veya damadın babası, BÜYA; duñur: gelin ya da damadın babası, NYA.

uya: “Kardeş, hısım (Atalay, C. I, 1998, s. 85).”

urug: “Tane. Tohuma da urug denir. Kaşgarlı Mahmud; buna benzetilerek hısımlara da urug-turug der” şeklinde bir açıklama yapmaktadır (Atalay, C. I, 1998, s. 63-64). Türkiye Türkçesi Ağızlarında ise böyle bir ayrım yoktur.

karındaş: Kaşgarlı Mahmud’a göre; “Bir anadan doğmuş iki çocuğa karındaş denir (Atalay, C. I, 1998, s. 407).” kangdaş: Bunun için Kaşgarlı, “kangdaş kadaş: babaları bir olan kardeşler (Atalay, C. III, 1998, s. 387).

kelin: “Gelin” (Atalay, C. I, 1998, s. 404). bibigelin: büyük gelin. KMYA; celun: gelin. KIAT.

kis: “Karı” (Atalay, C. I, 1998, s. 329). Erkeğin eşi manâsına gelen “kis”. arvad: eş, VGKHA; avrat: eş, NÜAYÖ; romni: karı (Eskişehir) AİAD; avrad: eş, KMMA; avrat: eş, ADDA.

kudhuz: “dul kadın” (Atalay, C. I, 1998, s. 365).

küdhegü: “Güveyi” (Atalay, C. III, 1999, s. 166). Bugün bu kelimenin yerini “damat-güvey” kelimeleri almıştır. damed: damat, KYA; gúva: damat, YSİA-KŞYA; güvey: damat, ZİA-ZBKİA-VGKHA; gevi: damat, VGKHA; gıyev: damat, VMA; güve: damat, SA-ÇİYA-BGYA; zava: damat, MİA; gúvā: damat, YÇA.

güye: damat, DVASŞB-KMYA; gúya: damat, ÇİYA; özne: damat, ÇA; guyyo: damat, AAT; yezne: damat, KİA; gúva: damat, ADÜM I; gúvağı: gamat, BMİKA.

küküy: “hala” (Atalay, C. III, 1999, s. 232). DLT’deki akrabalık adları ile Türkiye Türkçesi ağızlarındaki akrabalık adları arasındaki en büyük farklılık bu kelimeye gerçekleşmiştir. Herhangi bir benzerliği çağrıştıracak kelime yoktur. Bibi: hala, YYA-VMA-YYA-TKA-ŞYA-MİA-KŞYA-OAAD-KİGKA-HA-EYÖ-KİAT-AYA-ADDA-KBAYA; áme: hala, YÇA; b*le: hala, SDA; eme: hala, SOA-ŞYA; ame: hala, MİA; eme: hala, AAT; ala: hala, BGYA.

küni: “kuma” (Atalay, C. III, 1999, s. 237).

namıja: “Kadının kız kardeşinin kocası. Bacanak” (Atalay, C. I, 1998, s. 446). bacanañ: AA.

ogul: “Çocuk” (Atalay, C. I, 1998, s. 74). Bu kavram Türkiye Türkçesi ağızlarında çok sık bir şekilde kullanılmıştır. olan: erkek evlat, SDA-SİKAD-YÇA -UİA; öl: oğul,

KEYA-SA-SMİKA-YSİA-HA-ÇDYA; o ıl: erkek evlat, KMYA; gız: kız, BDA-MİA-KBAYA-NYA; gıs: kız, AKKYA-ÇDYA-BGYA.

sağdıç: sağdıç. (Atalay, C. I, 1998, s. 455). sadeş, sadıç: sağdıç. UİA; sağduç: sağdıç. VGKHA; sadış: sağdıç. SDA; sadıç: sağdıç. SYAÖ-BDA; sadıç: sağdıç. KŞYA; sağduş: sağdıç. AA; sağdüç: sağdıç. KBAYA; şoşbin: sağdıç. KBAYA.

sinğil: “Erkeğin (kocanın) kendinden küçük kız kardeşi” (Atalay, C. III, 1999, s. 366).

tagay: “Dayı” (Atalay, C. III, 1999: 238). dayi: dayı, TA; dayi: dayı, DA; dayko: dayı, GKA.

tugsak: “Dul kadın. Çoğu kere “tul tugsak” diye kullanılır” (Atalay, C. I, 1998, s. 468).

tutuncu: “Tutuncu oğul (evlatlığa alınmış çocuk)” (Atalay, C. III, 1999, s. 375). oy uşak: üvey çocuk, RİA; ögey: üvey, KBAYA; besleme: evlatlık büyütülen çocuk, DİG-BA.

uragut: “Kadın, avrat” (Atalay, C. I, 1998, s. 138).

urı: “Erkek evlat. Urı oğlan (erkek çocuk)” (Atalay, C. I, 1998, s. 88).

yufga: “Oğulluk, oğulluğa alınmış” (Atalay, C. III, 1999, s. 32).

zurç: “Karının küçük erkek kardeşi, küçük kayın. Kocanın küçük kardeşiyle, karının küçük kardeşi ayırt edilir. Kocanın küçük kardeşine ini, yaşça büyük olursa içi denir. Kocanın kendinden küçük kız kardeşine sinğil, büyük olursa kız kardeşine eke derler. Karının kendinden küçük olan kız kardeşine baldız, büyük olan kız kardeşine eke denir” (Atalay, C. III, 1999, s. 7).

Yukarıda verdiğimiz akrabalık adlarını aşağıdaki şekilde özetlemek gerekir: DLT’de geçen akrabalık adlarının bir kısmı TTA ile birebir uyum göstermektedir. Bir kısmında fonetik değişiklikler söz konusudur. Geri kalanları ise tamamen farklı kullanımlar ile karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç

Türkoloji ile ilgili her konuda nasıl DLT’ye başvurmuş isek kuşkusuz akrabalık adları ve bunların Türkiye Türkçesi ağızlarına yansımaları konusunda da başvurmamız gerekmektedir. Yaptığımız bu değerlendirmeler ışığında aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır

1. Türkiye Türkçesi ağızlarında ve Türkiye Türkçesi yazı dilinde kullanılan akrabalık adlarının birçoğu Kaşgarlı Mahmud tarafından derlenmiş olup bu adlar DLT’de yer almıştır.

2. Türkiye Türkçesi ağızlarında her akrabalık adı için farklı bir ad kullanılmış iken Kaşgarlı Mahmud eserinde birkaç akrabalık kavramı için sadece bir ad vermiştir.

3. Akrabalık adlarında dikkat çeken önemli durumlardan biri de evlilik sonrası oluşan yeni akrabalık adlandırmalarının çok olmasıdır: Kadhaş, Kadhın, Kadhnagun, Kazın, Öz, Kap, Tüngür, Uya, Urug.

4. DLT’de çocuğa göre oluşan akrabalık adlarında (amca, dayı, hala, teyze) adlandırmalar daha çok genellemelerle sınırlı kalmıştır. Yapılan bir takım adlandırmalar ise bütün coğrafyayı kapsamamakta olup dar bölge adlandırması olarak kalmıştır. Amca adlandırmasının bulunmaması oldukça dikkat çekicidir.

5. Kaşgarlı Mahmud eserinde akrabalık adlandırmasının yanında yakıştırma sözlere de yer vermiştir: Küni-kuma, tane gibi.

6. Kaşgarlı, çocuklarda cinsiyet ayrımı yapmamıştır. Her ikisi için de “oğul” kelimesini kullanmıştır.

7. Hısımlık kavramı DLT’de farklı adlandırmalar ile karşımıza çıkmaktadır. Bu toplumun evlilik müessesesine verdiği önem ile değerlendirilmelidir.

8. DLT’de Türkiye Türkçesi ağızları ile aynı şekilde kullanılan akrabalık adları vardır: ana, aba, dede, beg, kelin, güye, sağdıç.

9. DLT’de olup bazı fonetik değişiklikler ile Türkiye Türkçesi ağızlarında kullanılan akrabalık adları vardır: kadhın, kazın, tüngür, küdhegü.

10. DLT’de olup da Türkiye Türkçesi ağızlarında hiç kullanılmayan akrabalık adları da vardır: uma, aça, açı, ece, eke, açık, aştal, awurta, baldır, kangsık, çamrak, çıkan, emikdeş, içi, ikdiş, ikkiz, işler, kadhaş, öz, kap, urug, kis, kudhuz, küküy, küni, namıja, singil, tuğsak.

Kısaltmalar:

Makalemize konu olan Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki akrabalık adları tespit edilirken yararlanılan yayımlanmış veya yayımlanmamış yüksek lisans, doktora tezleri ve kitaplarla ilgili kısaltmalar aşağıdaki gibidir:

AA: Adilceviz Ağzı

AAA: Amasya Aydınca Ağzı

AAT: Anadolu Ağızlarından Toplamalar

ADDA: Akçadağ Doğanşehir Derende Ağzı

AEİA: Ankara Evren İlçesi Ağzı

AKKYA: Akkışla ve Yöresi Ağızları

AYA: Akçadağ Yöresi Ağızları

ADÜM I: Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme I

ADÜM II: Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme II

AİAD: Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler

AKD: Arpaçay Köylerinden Derlemeler

AMA: Aydın Merkez Ağzı

- BBA: Balıkesir Bigadiç Ağzı
BDA: Başmakçı ve Dazkırı Ağzı
BGYA: Biga Yöresi Ağzı
BMA: Bayat Merkez Ağzı
BMİKA: Bingöl Merkez İlçe ve Köyleri Ağızları
BSİKA: Bilecik Söğüt İlçesi ve Köyleri Ağzı
BÜYA: Bünyan ve Yöresi Ağızları
BYYA: Boğazlıyan ve Yöresi Ağızları
ÇA: Çukurova Ağızları (Adana Osmaniye illeri)
ÇDYA: Çiçekdağı ve Yöresi Ağızları
ÇİYA: Çorum İskilip Yöresi Ağzı
ÇYYA: Çay Yörük Ağzı
DA: Diyarbakır Ağzı
DİGBA: Denizli İli Güney ve Güneybatı Bölgesi Ağızları
DMA: Dalaman Ağzı
DVA: Develi Ağzı
DVASSB: Devrez Vadisi Ağzı Ses ve Şekil Bilgisi
DMİA: Divriği Merkez İlçe Ağzı
DTYA: Doğu Trakya Yerli Ağzı
EİA: Edirne İli Ağızları
ERİA: Erzurum İli Ağızları
EYA: Eskişehir ve Yöresi Ağızları
EYÖ: Erzincan ve Yöresi Ağzı
FEA: Fethiye Ağzı
GBAA: Güneybatı Anadolu Ağızları
GKA: Gönen ve Köyleri Ağzı
HA: Hassa Ağzı
İİA: İncehisar ve İhsaniye Ağzı
KBAYA: Keban Baskil Ağın Yöresi Ağızları
KDYA: Kavaklıdere ve Yöresi Ağzı
KEYA: Korkuteli ve Yöresi Ağızları
KİA: Kars İli Ağızları

- KİAT: Kuzeydoğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar
KİGKA: Kayseri İli Gömürgen Kasabası Ağzı
KİSBİA: Karaman İli Sarıveliler ve Başyayla İlçeleri Ağzı
KİİSKA: Kayseri İncesu İlçesi Subaşı Köyü Ağzı
KİYA: Kepsut İlçesi ve Yöresi Ağızları
KKÇA: Karakeçili Ağzı
KMA: Kayseri Merkez Ağzı
KMKA: Kilis Merkez ve Köy Ağızları
KMYA: Kaman ve Yöresi Ağzı
KMMA: Kahramanmaraş Merkez Ağzı
KOYA: Karlıova ve Yöresi Ağzı
KRMYA: Karaman ve Yöresi Ağzı
KŞYA: Kırşehir ve Yöresi Ağızları
KYA: Kütahya ve Yöresi Ağızları
MİA: Malatya İli Ağızları
NEKYA: Niğde İli Elmalı Kasabası ve Yöresi Ağızları
NİİKA: Niğde İli İçmeli Kasabası Ağzı
NİYA: Niğde ve Yöresi Ağızları
NÜAYÖ: Nevşehir İli Ürgüp ve Avanos Yöresi Ağızları
NYA: Nevşehir ve Yöresi Ağızları
OAAAD: Orta Anadolu Ağızlarından Derlemeler
RİA: Rize İli Ağızları
RİHA: Rize İli Hemşin Ağzı
SA: Sivaslı Ağzı
SAKİA: Sakarya İli Kaynarca İlçesi Ağzı
SBA: Saimbeyli(Adana) Ağızları
SDA: Sultandağı Ağzı
SİA: Sakarya İli Ağızları
SİFSİA: Sakarya İli Ferizli ve Söğütlü İlçeleri Ağzı
SİKAD: Salihli İlçesi ve Köyleri Ağızlarından Derlemeler
SKA: Sarıcakaya Ağzı
SMİKA: Sivas Merkez İlçe ve Köyleri Ağzı
SOA: Suluova Ağızları
STİAT: Sivas ve Tokat İlleri Ağızlarından Toplamalar

SYAÖ: Sandıklı ve Yöresi Ağzı Özellikleri

ŞA: Şavşat Ağzı

ŞHA: Şuhut Ağzı

ŞÖYA: Şabanözü Yöresi Ağzı

ŞYA: Şarkışla ve Yöresi Ağızları

TA: Trabzon Ağzı

TAYA: Talas ve Yöresi Ağızları

TİSİKAD: Tekirdağ İli Saray İlçesi ve Köyleri Ağız Derlemeleri

TKA: Torul ve Kelkit Ağızları

TYA: Trabzon ve Yöresi Ağızları

UİA: Uşak İli Ağızları

UYA: Ula ve Yöresi Ağızları

YÇA: Yozgat Çandır Ağzı

VGKHA: Van Gölü Kuzey Havzası Ağızları

VMA: Van ve Merkez Ağzı

YİA: Yapraklı İlçesi Ağzı

YKYA: Yerköy ve Yöresi Ağızları

YİKYYA: Yozgat İli Kadışehri ve Yöresi Türkmen Ağızları

YSİA: Yozgat Sorgun İlçesi Ağzı

YYA: Yozgat ve Yöresi Ağızları

ZİA: Zonguldak İli Ağızları

ZBKİA: Zonguldak Bartın Karabük İleri Ağızları

Kullanılan Transkripsiyon İşaretleri:

İşaretler

h

•

Ses Değerleri

Hırıltılı Art damak ünsüzü

Normalden uzun ö

Kaynakça

Aksan, D. (2000). *Türkçenin sözvarlığı*. Ankara: Engin Yayınları. Ankara.

Aksan, D. (1995). *Her yönüyle dil ana çizgileriyle dilbilim*. Ankara: TDK Yayınları.

Büyük Türkçe Sözlük. (2011). TDK Yayınları.

Caferoğlu, A. (1972). Kaşgarlı Mahmut’a göre akraba adları. *Türk Dili*, XXVII, 253, 23-26.

- Develioğlu, F. (1997). *Osmanlıca-türkçe ansiklopedik lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Gülensoy, T. (1973-1974). Altay dillerindeki akrabalık adları üzerine notlar. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 1973-1974, 283-318.
- Güllüdağ, N. (2012). Karay türklerinde akrabalık adları, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 5(6), 205-217.
- Dilek, G. F. (2008). Altay türklerinde akrabalık. *Ahmet Bican Ercilasun Armağanı*, 541-563.
- Gömeç, S. (2001). Divanü lûgat-it-türk'te akrabalık bildiren terimler. *Türk Kültürü*, 464, 714-724.
- Kaşgarlı Mahmud.(1999). *Divanü lûgat-it-türk tercümesi C. I, C. II, C.III, C.IV* (Çev. Besim Atalay). (4. Baskı).
- Tekin, T. (1960). Amca ve teyze kelimeleri hakkında. *Türk Dili Araştırma Yıllığı-Belleten*, 283-294.
- Yong Song, Li. (1999). *Türk dillerinde akrabalık adları*. İstanbul: Simurg Yayınları.

Yararlanılan Kitap ve Tezler

- Abaz, A. (2004). *Çorum-iskilip ve yöresi ağızları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- Acer, F. (2003). *Yerköy ve yöresi ağızları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- Akçam, M. (1999). *Torul ve kelkit yöresi ağızları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Akçataş, A. (1996). *Çay yöruk ağızı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Akçay, H. (1997). *Sivashlı ağızı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Atmaca, E. (2005). *Korkuteli ve yöresi ağızları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Avcı, Y. (1998). *Amasya aydınca ağızı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi.
- Bağcı, H. (1997). *Sarıcakaya ağızı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Balcı, N. (2000). *Gönen ve köyleri ağızlarının ses ve şekil özellikleri*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Başdaş, C. (1992). *Akçadağ yöresi ağızları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi.

- Bayraktar, F. S. (2000). *Kayseri merkez ilçe ağzı*. Yayınlanmamış doktora tezi, Edirne: Trakya Üniversitesi.
- Buran, A. (1997). *Keban, baskil ve ağın yöresi ağzları*. Ankara: TDK Yay.
- Bülbül, G. (2007). *Balıkesir bigadiç ağzı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi.
- Büyükakkaş, A. (1996). *Niğde ve yöresi ağzları*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- Caferoğlu, A. (1995). *Orta anadolu ağzlarından derlemeler niğde, kayseri, kırşehir, yozgat, ankara vilayetleri ile afşar, saçıklaralı ve karakoyunlu uruklarının ağzları*. Ankara: TDK Yayınları.
- Caferoğlu, A. (1994). *Anadolu ağzlarından toplamalar*. Ankara: TDK Yayınları.
- Caferoğlu, A. (1994). *Anadolu dialektolojisi üzerine malzeme ı. balıkesir, manisa, afyon-karahisar, isparta, aydın, izmir, burdur, antalya, muğla, denizli, kütahya vilayetleri ağzları*. Ankara: TDK Yayınları.
- Caferoğlu, A. (1994). *Anadolu dialektolojisi üzerine malzeme u. oyunlar, tekerlemeler, yanılmaçlar ve oyun ıstılahları-konya, isparta, burdur, kayseri, çorum, niğde vilayetleri oyunları*, Ankara: TDK Yay.
- Caferoğlu, A. (1995). *Anadolu illeri ağzlarından derlemeler*. Ankara: TDK Yayınları.
- Cengiz, M. (1998). *Saimbeyli (adana) ağzları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi.
- Çolakoğlu, B. K. (2003). *Trabzon ağzı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Niğde: Niğde Üniversitesi.
- Demir, N., Şen, Ü. (2006). *Sivas ili ve yöresi ağzları*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Demiray, E. (2003). *Kepsut ilçesi ve yöresi ağzları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Niğde: Niğde Üniversitesi.
- Dinar, T. (2006). *Başmakçı ve dazkırı ağzı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Doğan, İ. (1991). *Bünyan ve yöresi ağzları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- Doğan, Ş. (2001). *Sivas merkez ilçe ve köyleri ağzları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Elgün, A. (1993). *Akkışla ve yöresi ağzları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- Ercilasun, A.B., Olcay, S., Aslan, E. (1998). *Arpaçay köylerinden derlemeler*. Ankara: TDK Yay.
- Erdoğan, F. (2007). *Şuhut ve yöresi ağzları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi.

- Eren, M. E. (1997). *Zonguldak-bartın-karabük illeri ağızları*. Ankara: TDK Yay.
- Ersoy, N. A. (2001). *Fethiye ağızı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Muğla: Muğla Üniversitesi.
- Erten, M. (1994). *Diyarbakır ağızı*. Ankara: TDK Yayınları.
- Gedizli, M. (1999). *Kavaklıdere ve yöresi ağızı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Muğla: Muğla Üniversitesi.
- Gemalmaz, E. (1995). *Erzurum ili ağızları I, II, III*. Ankara: TDK Yayınları.
- Gönen, M. E. (2003). *Van gölü kuzey havzası ağızları*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi.
- Guvci, K. (2004). *Kayseri-incesu ilçesi subaşı köyü ağızı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- Gül, R. (1993). *Kilis merkez ve köyleri ağızları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi.
- Gülensoy, T. (1988). *Kütahya yöresi ağızları*. Ankara: TDK Yayınları.
- Gülseren, C. (2000). *Malatya ili ağızları*. Ankara: TDK Yayınları.
- Gülsevin, G. (2002). *Uşak ili ağızları*. Ankara: TDK Yayınları.
- Günay, T. (1978). *Rize ili ağızları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Günşen, A. (2000). *Kırşehir ve yöresi ağızları, (inceleme-metinler-sözlük)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Haşimi, A. (2001). *Hassa ağızı incelemesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Hünerli, B. (2006). *Kırklareli babaeski merkez ilçesi ve köyleri ağız incelemesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Edirne: Trakya Üniversitesi.
- İlaslan, Ü. (2006). *Yozgat-çandır ağızı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- Kalay, E. (1998). *Edirne ili ağızları*. Ankara: TDK Yayınları.
- Karadağ, S. (2001). *Dalaman ağızı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Muğla: Muğla Üniversitesi.
- Karaman, S. (1997). *Çiçekdağı ve yöresi ağızları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- Karasakaloğlu, N. (2005). *Aydın merkez ağızı*. Yayınlanmamış doktora tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Karatekin, S. (2003). *Niğde ili-elmali kasabası ve yöresi ağızları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Niğde: Niğde Üniversitesi.
- Keleş, İ. (1986). *Şabanözü yöresi ağızı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çankırı: Gazi Üniversitesi.

- Kılıç, M. (2001). *Kahramanmaraş merkez ağzı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi.
- Kibar, O. (1998). *Biga yöresi ağızları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çanakkale: On Sekiz Mart Üniversitesi.
- Kiremit, M. (1986). *Yapraklı ilçesi (çankırı) ağzı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Koraş, H. (1992). *Karaman ve yöresi ağızları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- Korkmaz, Z. (1994). *Güney-batı anadolu ağızları*. Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1994). *Nevşehir ve yöresi ağızları*. Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmazlar, A. (1991). *Talas ve yöresi ağızları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- Küçükaskan, C. (2005). *Sakarya ili ferizli ve söğütlü ilçeleri ağzı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Küçüker, P. (1988). *Bingöl merkez ilçe ve köyleri ağızları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi.
- Manav, A. (2006). *Denizli'nin güney ilçesi ağzı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Denizli: Pamukkale Üniversitesi.
- Olçay, S. (1995). *Doğu trakya yerli ağzı*. Ankara: TDK Yayınları.
- Oyar, A. (1998). *Salihli ilçesi ve köyleri ağızlarından derlemeler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Edirne: Trakya Üniversitesi.
- Öçalan, M. (2004). *Sakarya ili ağızları*. Yayınlanmamış doktora tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- Öründü, F. (2001). *Trabzon ve yöresi ağızları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi.
- Özden, M. (2000). *Bilecik ili, söğüt ilçesi ve köyleri ağız araştırması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Edirne: Trakya Üniversitesi.
- Özer, O. (1990). *Karlıova ve yöresi ağızları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi.
- Özkan, İ. (2001). *Sandıklı ve yöresi ağız özellikleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Öztürk, İ. (2001). *Adilcevaz ağzı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Pehlivan, S. (2002). *Rize ili hemşin ağzı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Pılancı, H. (1991). *Eskişehir ve yöresi ağızları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi.

- Polat, F. (2000). *Şavşat ve yöresi ağızları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- Sağır, M. (1995). *Erzincan ve yöresi ağızları*. Ankara: TDK Yayınları.
- Sarıyıldız, N. (1996). *Boğazlıyan ve yöresi ağızları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- Sinan, A. T. (1992). *Akçadağ, doğanşehir ve darende ağızları*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi.
- Şenyiğit, Y. (2006). *Sultandağı ağızı*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Taş, P. (2006). *Şarkışla ve yöresi ağızları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- Tekdal, İ. (2001). *Sakarya ili kaynarca ilçesi ağızı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Türedi, K. (2002). *Karaman ili sariveliler ve başyayla ilçeleri ağızı*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Ümüt, A. (2006). *Yozgat sorgun ilçesi ağızı*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Yavuz, S. (2003). *Karakeçili ağızı (kırıkkale)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi.
- Yelok, V. S. (1999). *Divriği merkez ilçe ağızı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Yeşilöz, Z. (1993). *Nevşehir ili ürgüp ve avanos yöresi ağızları*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- Yıldırım, A. (2004). *Niğde ili içmeli kasabası ağızı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- Yıldırım, F. (1999). *Çukurova ağızları-adana ve osmaniye ağızları*, Yayınlanmamış doktora tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi.